

ЛОКАЛНА ЗАЈЕДНИЦА КАО РЕСУРС

Божо Милошевић¹, Рајко Куљић²

Rezime

У овом раду се локална заједница разумева као социоекономски ресурс који потребује специфичну врсту организација, које се именују као кластери. Социолошки теоријски оквир за разумевање могућности „укорењивања“ те врсте организовања у локалне заједнице су схватања о глокализацији (у смислу образложења Р. Робертсона). Сврха тог организационог повезивања је у томе да се боље искористе пословне предности конкретне локалне средине (или регије) на домаћем (или међународном) тржишту. Такво повезивање може да "подигне" ниво локалног (и регионалног) развоја. С друге стране, такав начин организовања рада у локалној средини делимично ублажава све већу конкуренцију на глобалном тржишту радне снаге и утиче на промене у система запошљавања, на тај начин што пружа могућност да се смање трошкови производње. У постсоцијалистичким балканским друштвима је на делу такво тржиште рада које нуди добре послове само за неке и непосредно за многе, па борба за "било какав посао" у локалној заједници делује смирујуће на "усамљеног Балканца" на тржишту рада, који је више од других Европљана "навикао" на сигурност у заједници.

Кључне речи: *локална заједница, организација рада, глокализација, предузетништво, рурални развој.*

Локална заједница у глобализацијској модернизацији: социолошки приступ

Глобализацијске промене, са новолибералном идеологијом као визијом пословања, наметнуле су и промене, како у начину рада, тако и начину његовог организовања. Те промене нису заобишле ни локалне заједнице. Како су локалне заједнице, пре свега, предмет интересовања социологије, проблем „укорењивања“ нових облика организовања рада долази све више до изражаја у социоекономским покушајима да се у тим друштвеним оквирима „открију“ (бар) они елементи социокултурног капитала који су преостали под налетом убрзане индустријализације и урбанизације. На тај начин се у локалним заједницама развијају нови видови (глобализацијске) модернизације, који настоје да отклоне неке негативне стране прве („старе“, националне) модернизације. Глобализацијска модернизација је много садржајнији процес од класичног схватања проблема модернизације. Док је класично схватање модернизације (које је превладало средином 20-тог века) на модернизацију гледало као на сигурну будућност пре свега не-западних друштава и истовремено застајало на границама неког конкретног друштва, глобализацијска модернизација је више ризична јер превазилази те границе и "вреднује" све оно што је људски род створио или може да створи (Офе, 1999: 18). Док класично схватање модернизације говори о негативној улози традиције, глобализацијско разумевање модернизација јасно

¹ Редовни професор Филозофског факултета-Одсека за социологију, Универзитет у Новом Саду (UNIVERSITY OF NOVI SAD, FACULTY OF PHILOSOPHY - Department of Sociology).

² Редовни професор Филозофског факултета-Катедре за социологију, Универзитет у И. Сарајеву (UNIVERSITY OF E. SARAJEVO, FACULTY OF PHILOSOPHY - Department of Sociology).

наглашава многоструку сложеност односа између традиције и модернитета (Ofe, 1999: 21) Тиме је ревидирана и еволуционистичка теоријска замисао о модернизацији као једносмерном развоју неразвијених друштава према моделу развијеног “Запада”. На тај начин је широко прихваћен став да свака земља може имати сопствени пут развоја (Обрадовић, 1994).

Новије, глобализацијско (и, с њим у вези, глокализацијско) схватање модернизације је подстицајно за теоријско разумевање могућности локалних заједница да опстају мењајући се у складу са тим трендовима у свету. “Биланс” тих новијих схватања модернизације изнео је Тирикиан (Tiryakian, 1998: 31-52; Zapf, 2003: 3) на следећи начин: модернизација је резултат делатности појединаца и колектива, а не аутоматски развој система; појединци и колективи теже да на нов начин постигну своје циљеве и да остваре своје вредности, али то зависи од њихових ресурса; модернизација није процес којим доминира консензус, већ компетиција између модернизатора, конзервативаца и посматрача; наука је главни покретач модернизације, али религија и традиција не могу бити занемарене; главно обележје успешности модернизације јесте благостање читаве популације човечанства; центри модернизације могу се променити и померити; модернизација није континуитетни/линеарни процес, већ има циклусе и регресивне фазе. Могло би се наведеном “билансу” само додати то да модернизацијски процеси имају у својој позадини рационалност, као битну културно-вредносну компоненту (Milošević, 2004 a: 311). То значи да се развој неког конкретног друштва разумева и као развој сваког његовог дела, тј. као унутрашњи процес развоја модернизацијских потенцијала.

Дакле, савремена модерност је глобализована у формалном/системском погледу (која укључује државну организацију и њене симболе, затим научне и образовне системе и сл.), а локализована у садржајном смислу (у смислу развоја специфичних култура и традиција). Отуда Рудометоф (Roudometof) говори о “глокалним модерностима”, као културним вредностима локалних заједница (Roudometof, 2003: 37).

У већини савремених социолошких анализа и објашњења друштвеног развоја, који се најчешће излаже у оквиру расправа о глобализацији, готово да се изгубио из вида термин “локална заједница”. Ипак, у анализама села и „сеоских подручја“, тај термин се једноставно „подразумева“. То није случајно, јер је село истовремено и “сељакова радионица” и “заједница становања”, као и специфична испреплетеност природног амбијента (посебно пејсажа) и друштвеног простора (Milošević, 2004 a: 125); што све чини специфичну локалну заједницу у којој се успостављају релативно трајне социокултурне вредности које чине специфичан начин живота сељака у тој заједници и у њеном повезивању са другим сличним заједницама и са ужим и ширим друштвеним окружењем/средином/околином.

За нашу анализу модернизацијских потенцијала локалних заједница прихватљив је тзв. алтернативни појам глобализације који је је “унео” у употребу и шире образложио Роланд Робертсон (Robertson), 1983. године; само три године од његове употребе у ширим академским расправама о савременом друштвеноекономском развоју.

Према Робертсону глобално и локално се међусобно прожимају, без обзира да ли се налазе у односима супротстављања или прихватања (Robertson, 1995: 30). У односу супротстављања се налазе онда када се тим процесима приступа у смислу изједначавања глобализације са прихватањем “западних” вредности (“вестернизација”) од стране локалних заједница и целих друштава у осталом делу света, и то без критичке дистанце и интерпретације. Однос међусобног прихватања је могућ уколико се том прожимању приступи из “глокалне” перспективе, јер он омогућава да се глобализација и локализација одвијају као један процес који има две

стране. За разлику од глобализације, локализација је процес који је “углобљен” у социокултурне особености локалних заједница и у њихов просторно-географски оквир начина живота.

Треба имати у виду да су теоријске расправе о глобализацији готово увек укључивале проблем локалних специфичности онда када су се везивале за (комплементаран) појам регионализације. У том оквиру, неки социолошки приступи регионализацији настоје да истраже стварне социокултурне везе и односе који неку конкретну територијалну (локалну) заједницу чине специфичном у односу на глобално(а) друштво(а). Ни регионално, као ни глобално, не постоји без локалног. Регионално, глобално и локално се прожимају кроз човекову свакодневницу (кроз делатност и свакодневни начин живота). Дуготрајни историјски процеси културне интеграције “одоздо”, у локалним срединама, имају више спонтани карактер и више захватају емотивно-доживљајну сферу живота људи у њима. Управо, социокултурне вредности, које су садржане у начину живота људи у локалној заједници, представљају погодан оквир за стратегијску оријентацију пословања у глобализацијским условима.

Организационе промене и могућности развоја локалних заједница

Једна од стратегијских оријентација пословања, под утицајем новолибералне идеологије, је максимално могуће прилагођавање организационих форми рада социокултурним специфичностима; како би се остварио што већи профит. Та оријентација, с друге стране, наилази на прихватљив одзив у локалним заједницама, јер се од тих нових форми организовања рада очекује да ће више ценити знања и умећа локалног становништва; што би им омогућило да остваре повољнији друштвеноекономски положај.

Српско, као и друга балканска постсоцијалистичка друштва, данас припада “периферијским” друштвима (у односу на центре модерног тржишно-глобализацијског начина рада, политичког усмеравања и вредносног осмишљавања). Економске елите у том друштву, као и у осталим друштвима постсоцијалистичке транзиције, готово без изузетка су постепено усвајале оне вредности идеологије “слободног тржишта” које нису доводиле у питање њихове стечене позиције у условима изразито хаотичних транзицијских процеса. Па, ипак, бар и “начелно” прихватање правила тржишног пословања и, с њима у вези, правила демократског поретка, утицало је на предузимање почетних корака и у “преструктурисању” и “преобликовању” начина организовања рада и “редизајнирању” организација рада. Први и основни проблем са којим се те елите суочавају односи се на “преструктурисање” начина пословања и на “преобликовање” великих индустријских предузећа (“индустријских гиганата”).

Други проблем се нешто лакше решава, јер се односи на “обликовање” малих и средњих предузећа, која су “дизајнирана” у мањм или већем складу са инвестиционим могућностима нових власника и особеностима локалних средина у којима послују. Да би мала и средња предузећа пружала значајније економске ефекте, она морају имати повољан друштвени оквир, повољну законску регулативу и више помоћи од стране државе или других институција за њихов развој. Уколико су мала и средња предузећа повезана у пословне “мреже” и уколико су чвршће повезана са регионалним институцијама, онда - како су то показала истраживања Пјора и Сејбла (Piore, Sobel) у регијама северне Италије - она могу лакше да издрже и оштрије “тржишне потресе” (према: Thompson, McHugh, 1990: 191).

Отпори савременим глобалним променама више су присутни у оним локалним заједницама у којима се више уважавају вредности традиционалистичког отпора према “подомаћењу” глобализацијских процеса својим специфичностима. Међутим, укључивање рационалнијих форми организовања рада у “локални амбијент”, даје наду да ће се лакше премостити јаз између безличних организација и локалног разумевања смисла живота у заједници. Следи да је неспорно да глобално не може “кружити над светом” и да оно може да постоји једино у локалном.

Како се модеран начини пословања и односи између актера рада преносе у разне делове света, где су присутне мултинационалне компаније, онда се може говорити - каже Лутје - о својеврсном процесу “глокализације” (*glocalization*), процесу у коме је дошло до “глобализације високо-технолошке производње кроз локализовану производну мрежу” (Luthje, 2002:22). Тај процес је својеврсна мешавина либерализма, групашког деловања и државне интервенције, као и мешавина тејлористичке поделе рада, фордистичког патернализма и масовне производње са неким аспектима “иновативне” организације рада. У процесу “преструктурисања” и “преобликовања” организација рада, настају знатно сложенији организациони облици, као што су кластери, стратегијске алијансе, и “организације високог учинка” (Milošević, 2004 b: 143).

За процесе глокализације посебно су значајни кластери. Кластери су таква врста организовања рада који се заснива на повезивању више организација у оквиру једне регије, или локалне средине. Сврха тог организационог повезивања је у томе да се боље искористе пословне предности конкретне регије на националном или међународном тржишту. Такво повезивање може да “подигне” ниво регионалног развоја, јер омогућава предузећима, која су део једног кластера, да наступају заједнички на тржишту, да заједно набављају сировине, да једни према другима наступају као купци-снадбевачи и уопште као даваоци маркетиншких услуга, као и да те улоге међусобно мењају, у зависности од ситуације до ситуације на тржишту. Кластери су готово увек повезани са регионалним институцијама (образовним, услужним, социјалним), које су значајне како за процес рада тако и за квалитет свакодневног живота у регији. На тај начин, кластери могу да повећају мотивацију запослених за рад. “Партенерски” однос кластера према локалној власти често још више подстиче регионални развој, преко заједничког отварања тзв. технолошких паркова, који подмирују технолошке потребе регије и “уводе” евентуалне техникотехнолошке новине. Такав однос кластера према локалном тржишту повећава обим инвестирања у регију и, истовремено, дату регију чини конкурентнијом на домаћем и међународном тржишту. Међутим, потребно је нагласити да ни кластери нису без мана. У таквом облику организационог повезивања и деловања крије се опасност од злоупотреба “јавног новца” од стране менаџера, као и опасност од монополизације неких “чланица” кластера, уз онемогућавање или маргинализовање оних “чланица” чији се главни актери не слажу са евентуалним стањем и политиком даљег развоја (тзв. групашење).

Модернизација локалних заједница и тржиште рада

Прилагођавање начина организовања рада специфичним локалним (и регионалним) условима, даје могућност да се ублаже неке последице високе незапослености у условима криза и рецесија; посебно у постсоцијалистичким друштвима. У том смислу, можемо лакше да разумемо неке (трансформативне) промене тржишта рада тзв. постсоцијалистичких друштава на Балкану (посебно српског друштва). Иако су процеси глобализације “наметнули” трансформацију

тржишта рада, у смеру од сигурности запослења до усамљеног појединца, у тим друштвима се још увек жилаво одржава стари систем запошљавања, бар као пожељан образац. Истовремено, новолибералне тенденције у сфери рада не базирају се много на тај образац, већ га разарају мање или више успешно. Све већа конкуренција на глобалном тржишту утиче на дешавања и промене у оквиру система запошљавања, са циљем да се смање трошкови производње. Отуда се данас ситуација на тржишту рада посматра другачије, него пре само десетак година (Laubacher, Malone, 2002).

Сигурност запослења (као једно од битних обележја старог тржишта рада) не постоји више ни као политички пројекат у (постсоцијалистичким) друштвима Балкана, а стварност "тегобне транзиције" увелико је наметнула (сурову) борбу за преживљавање. У тим друштвима се дешавају почетне трансформативне промене на тржишту рада. Уместо препознатљиве глобализацијске карактеристике новог тржишта рада, која се огледа у томе што се дешава конкуренција у смислу "одбира умешних кадрова", у постсоцијалистичким балканским друштвима је на делу такво тржиште рада које нуди "добре послове само за неке и беспослицу за многе"(Милошевић, 2004 с: ??). Борба за "било какав посао" још више делује фрустрирајуће на "усамљеног Балканца", који је више од других Европљана "навикао" на сигурност у заједници. Ту несигурност још више појачава чињеница да ослабљене синдикате не потпомажу нове мреже организација за запошљавање, посебно оних бројнијих који се налазе на тзв. секундарном тржишту радне снаге.

Локална заједница као спој физичког и социокултурног капитала (уместо закључка)

Могућност запослења које нуде нови облици организовања рада у локалним заједницама може да делује као повољан мотивишући чинилац за успешно пословање у транзиционим условима. Изгледа да се тржиште рада у условима глобализације (балканских постсоцијалистичких друштава) "сударило" са противречностима у сфери рада; у том смислу што су, са једне стране, односи у раду све више одређени тржишном "спонтаношћу", а, са друге, настојањем да рационална сазнања добију што већи значај у пословању; односно настојањем да се развије "економија вођена знањем" (*knowledge driven economy*) која захтева висок ниво поверења међу актерима рада, затим већу посвећеност послу свих актера рада, као и већу размену информација и координацију између њих (Appelbaum, 2003:11-12). Те противречности се настоје "помирити" активним посредовањем нових организација за "давање тржишних услуга запошљавања", али и организационог повезивања ("укорењивања") нових форми организовања рада са расположивим (природним и социокултурним) ресурсима локалних заједница. На тај начин, локалне заједнице се третирају као извор "социјалних" или "меких" вештина (*soft skills*) (Abercrombie, Warde, 2003: 111), које поседује радна снага у тим заједницама. Могло би се рећи да се локалне заједнице појављују, у капитал-односу, као успешна симбиоза физичког и социокултурног капитала.

Литература

- Abercrombie, N., Warde, A.(2003): *Contemporary British Society*, London: Longman Group
- Appelbaum, Ellein (2003), *The transformation of Work and Employment in USA (Challenges, Oportunities and Lessons)*, The State University of New Jersey
- Bolčić, Silvano (2003), *Svet rada u transformaciji*, Plato, Beograd

- Laubacher, R., Malone, T.W (2002), *Retreat of the Firm and the Rise of Guilds: The Employment Relationship in the Age of Virtual Business*, MIT, Massachusetts
- Milošević, Božo (2004 a), *Umeće rada*, Novi Sad: Prometej
- Milošević, Božo (2004 b), "Transformacija organizacija rada u procesima globalizacije: uticaj novoliberalne ideologije", *Sociologija*, Beograd, Vol. XLVI, br. 2, str. 143-166
- Milošević, Božo (2004 c), "Transformacija sistema zapošljavanja u procesima globalizacije: od sigurnosti posla do usamljenog pojedinca", u: *Regionalni razvoj i integracija Balkana u strukturu EU – balkanska raskršća i alternative*, Niš: Filozofski fakultet-Institut za sociologiju, str. 281-301
- Обрадовић, Марија (1994), "Теорија модернизације и модели развоја"; у Перовић, Офе, Клаус (1999), *Модерност и држава: Исток-Запад*; Београд: Филип Вишњић
- Robertson, Roland (1995), "Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity"; in: Featherston, Mike, Scott Lass and Roland Robertson, *Global Modernities*. London: SAGE Publications
- Roudometof, Victor (2003), "Glocalization, Space, and Modernity", *The European Legacy*, Vol. 8, No. 1, pp. 37–60, стр. 37; <http://www.ingentaconnect.com/content/carfax/cele/2003/00000008/00000001/art00004>
- Tiryakian, Edward A. (1998), "Neo-Modernisierung: Lehren für die und aus der postsozialistischen Transformation", pp. 31-52, in: Klaus Müller (ed.), *Postsozialistische Krisen*, Opladen: Leske & Budrich (Наведено на основу: Zapf, Wolfgang, "Modernization Theory and the Non-Western World", Paper presented to the conference "Comparing Processes of Modernization", University of Potsdam, December 15-21, 2003. стр 3; <http://skylia.wz-berlin.de/pdf/2004/p04-003.pdf>.)
- Thomson, P., McHugh, D. (1990), *Work Organisations, A Critical Introduction*, Macmillan, Basingstoke

LOCAL COMMUNITY AS A RESOURCE

Božo Milošević, Rajko Kuljić

Summary

Local community is understood as a socio-economic resource that acquires specific type of organizations, referred to as clusters. Sociological theoretical framework for understanding possibilities for establishing such form of organization into the local communities consists of concept of glocalization (in the sense of R. Robertson's explanation).

The purpose of such organizational linking is better use of business strengths of the local community (or region) at the domestic or international market. Such connection can uplift level of local (and regional) development. On the other hand, such form of organization of labour in the local community partially reduce the growing competitiveness in the global labour market and affects the changes in the employment system, thus providing the ability to reduce production costs. In the Balkans post-socialist societies, present labour market provides good jobs only for few and idleness for many so the fight for any kind of job in the local community has a calming effect on the "lonely Balkaner" in the labour market which, more than other Europeans, is "accustomed" to the security within the community.

Key words: *local community, organization of labour, glocalization, entrepreneurship, rural development.*